

Garajy

İSLÂM
MEDENİYETİNİN
İNSANLIĞA
KATKISI

İSLÂM MEDENİYETİNİN İNSANLIĞA KATKISI

Roger Garaudy

Çeviren: Cemal Aydın

Birinci Bölüm

İSLÂM İNSANLIĞA NE GETİRDİ?

*Yüce Allah buyurur: Sadece toprağa emek verip onu
işleyip ihyâ eden (mahsul verecek hâle getiren)
kimse o toprağın sahibi olur.*

Hz. Muhammed²

² Bu söz Peygamberimizin bu konudaki sözlerine pek uzak değil, fakat biz araştırmamız ve soruşturmamızda bu kelimelerden oluşan bir hadis bulamadık. Onun yerine şu hadisleri bulabildik: “Kim ölü bir toprağı verimli hâle getirirse, bu toprak onun olur.” (Buhârî, Hars, 15, 27; Ebû Dâvud, İmâre, 37; Tirmizî, Ahkâm, 38; Mâlik, Muvatta, Akdiye, 26, 27; Dârimî, Büyû, 65; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 111, 303). Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim ölü araziyi ihyâ ederse ona sahip olur. Orayı sahiplenen kişi üç yıl içinde ihyâ etmezse, artık bu toprak üzerinde hiçbir hakkı kalmaz!” (Ebû Yusuf, el-Harâc, 5. baskı, Kahire, 1396, 70).

İSLÂM FETİHLERİ ve SONUÇLARI

Dünyanın çok geniş bir alanını kaplayan İslâm fetihleri, İslâm kültürünün serpilip gelişmesinden de önce, medeniyetin yeniden doğması ve dünyanın yeni bir gençlik çağına erişmesi için gerekli imkânları hazırlamış oldu.

İslâm fetihleri, dünyadaki karmaşayı ve onun yol açtığı hiyerarşileri ortadan kaldırarak, bu yeni medeniyetin ekonomik ve sosyal şartlarını oluşturdu.

Beklenmedik bir hızla gerçekleşen bu fetihlerin asla Hun ve Moğol istilâları gibi yıkıcı bir nitelik taşımaması dikkate değer bir özelliktir.

Sayıları hiç de kabarık olmayan askerî birlikler, ülkelere giriyor ve çoğu zaman yerli halkın desteğini yanında buluyordu. Nitekim İspanya'ya giren fetih ordusunun sayısı 40 bini bile bulmuyordu.

Demek ki İslâm fetihlerinin süratinin ve yaygınlığının sebeplerini, askerî gücün dışında aramak gerekir.

Kölecilik düzeninde yaşayan ülkelere, bölünüp parçalanmış ve canlılığını yitirmiş derebeylik düzenlerine, Müslüman fâtihterin daha ileri bir ekonomik ve sosyal

yapı getirmeleri, onların zaferlerinin belirleyici sebebi olmuştur. Bu yeni yapılar, geniş halk kitlelerinin ihtiyacına tam anlamıyla cevap verdiği için, fethedilen ülkelerdeki halkların desteği sağlanmıştır.

Göçebelğin hâkim olduğu bir ülkede doğan İslâm, asıl ve tam gelişimini büyük şehirlere girmekle gösterebildi.

Bütün maddî ve manevî sonuçlarıyla birlikte bir ticaret medeniyetinin ilk şekillerini dünyaya İslâm dini armağan etti. Böylelikle de insanlığın uyanışı ve yeniden gelişip serpilmesi için gerekli ekonomik ve sosyal şartları oluşturmuş oldu.

Özellikle Mağrip ülkelerinde ve İspanya'da geniş halk kitleleri İslâm medeniyetini işte bundan dolayı benimsemişti. Çünkü dinle sıkı bağları bulunan bu yeni örgütlenme biçimi, o kitleleri atılımcı gücü temsil eden İslâm topluma katılmaya teşvik ediyordu.

Dahası, bu yeni din, olumlu ve yapıcı çabaya, insanların hayat tarzlarının iyileştirilmesine çok büyük önem veriyordu.

İslâm dünyasının bu parlak ve başarılı sonuca ulaşmasının ana sebeplerinden biri de, köleci veya feodal toplumların tam tersine, fethedilen ülkelerde eşitlik ilkesine azami derecede yer verilmesi ve köleliğin kaldırılması konusunda önemli adımların atılmış olmasıdır.

Peygamber'in bir hadisinde şöyle denilir:

*Allah'ın en çok sevdiği şey,
kölelerin hürriyetlerine kavuşmalarıdır³.*

³ Bu konuyla ilgili olarak şu âyetleri ve bir hadisi de not edelim: "Fakat o sarp yokuşu aşmaya çalışmadı. O sarp yokuş, bilir misin nedir? Bir köleyi hürriyete"

Başka hadislerde şu uyarılar yer alır:

İnsanlar bir tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittirler⁴.

Beyazın Zenciye,

Arap'ın Arap olmayana üstünlüğü yoktur⁵.

Bir Arap başka bir insana ancak

bilim ve eğitim bakımından üstün olabilir⁶.

Kur'ân'da bile Peygamber şu soruyu sormuyor mu: "Köleleriniz sizin eşitleriniz değil mi?" (xxx, 27)⁷

İkinci Halife Ömer, bir Yahudi'ye tokat atan bir Müslümana tazminat ödettirmişti.

Aynı halife, bir hutbesinde de cemaate şöyle seslenmişti:

Analarından hür olarak doğmuş kimseleri köleleştirme yetkisini size kim verdi?

tine kavuşturacaktır!" Beled, 90/11-13. "Hangi mümin, bir köleyi azat ederse (hürriyetine kavuşturursa), Allah da azat ettiği kölenin her uzvuna karşılık kendisinin bir uzvunu cehennem ateşinden azat eder!" Buhârî.

⁴ Bu ifadeyi şu âyet destekler: "Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık!" Hucurât, 49/13.

⁵ Bu hadisin tamamı şöyledir: "Allah indinde en şerefli tazkâ en ileri olanınızdır. Arap'ın Arap olmayan (Acem) üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyaz derili olanın siyah derili üzerine bir üstünlüğü yoktur, siyah derili olanın da beyaz derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takvâ ileldir!" Müsned.

⁶ Bu hadisin kaynağını bulamadık, fakat dinimize yabancı bir ifade değil.

⁷ Dikkat edilirse Garaudy Müslüman olmadan uzun yıllar önce yazdığı bu kitabında bütün diğer Batılılar gibi Kur'ân'ı Peygamberimiz aleyhisselâmın yazdığını düşünüyor. Kendisinin parantez içinde verdiği surede öyle bir âyet yer almıyor. Galiba bahsettiği âyet şu olsa gerek: "Rızık konusunda, kiminize kiminizden fazla veren Allah'tır. Hâl böyleyken, kendisine fazla verilmiş olanlar, rızıklarını -bu bakımdan aralarında eşitlik olsun diye- sağ ellerinin mâlik olduğu kimselerle paylaşmakta isteksiz davranıyorlar. Peki, (böyle yapmakla) Allah'ın nimetini (bile bile) inkâr mı kalkışıyorlar?" (Nahl, 16/71)

İSLÂM FETİHLERİ NEDEN HIZLI OLDU?

1 861 yılında, yani henüz emperyalist hırsların zincirlerinden boşanmasından önce, İspanyol tarihçilerin İspanya'daki (Endülüs'teki) İslâm mirasını övüp yüceltmekte hiç tereddüt etmedikleri bir dönemde, şarkiyatçı Reinhart Dozy, *İspanya Müslümanları Tarihi* kitabında İslâm fetihlerinin çok hızlı gelişmesinin ve yerli halkların yığınlar hâlinde Müslümanlara kucak açmalarının sebeplerini açıklarken (c. 2, s. 43) şunları yazar:

Arap fethi, İspanya için bir iyilik oldu. Çünkü bu fetih önemli bir sosyal devrim meydana getirdi; ülkeyi yüzyıllardır inim inim inleyen sıkıntıların büyük bir kısmını ortadan kaldırdı (...).

Daha sonra bu konuda şu ayrıntılı bilgileri verir:

Araplar şu usûle göre yönetiyorlardı:

Vergiler, eski yönetimlerinkilere nispetle tamamen aşağıya çekilmişti.

Toprak kölesi çiftçiler veya hayatından memnun olmayan köleler tarafından ekilip biçilen devasa şövalyelik alan-

ları hâlindeki toprakları zenginlerden aldılar ve oraları ekip biçen kimseler arasında eşit şekilde taksim ettiler.

Yeni sahipler, büyük bir gayretle çalıştılar ve çok iyi mahsul elde ettiler.

Ticaret, ezici kısıtlamalardan ve ağır vergilerden kurtuldu ve adamakıllı gelişti.

Kur'ân kölelere, âdil bir zarar ziyan bedeli ödeme karşılığında hürriyetlerini satın alma hakkı tanıyordu; bu da yeni bir enerji ortaya çıkardı.

Bütün bu tedbirler, Müslümanların egemenliğinin daha başında hüsnü kabul görmesine sebep olan genel bir ferahlık sağladı.

İslâm medeniyetinin olumlu etkileri Akdeniz'in öteki ucunda, yani doğu tarafında da kendini gösterir. Bu konuda bir fikir verebilmek için, Batılıların tanıklığına başvuracağım. Kardinal Monsenyör Duchêne (Düşen), yedinci yüzyılda kilisenin Suriye'deki durumuyla ilgili bir araştırmasında, Süryanî Mikail'in çarpıcı bir tespitine yer verir. Doğu Roma İmparatoru Heraklius'un birleşme teklifini reddeden Jakobit mezhebinden Hıristiyanların neler çektiğini hatırlatan Süryanî Mikail, Suriye'ye Müslümanların gelişini şöyle değerlendirir:

Zâlimleri cezalandıran Allah (...), hâkim oldukları her yerde kilise ve manastırlarımızı vahşice yağmalayan ve bize insafsızca zulmeden Romalıların fenalıklarını görerek, bizi kurtarmaları için güneysen İsmail oğullarını gönderdi...

Roma gaddarlığından kurtulmuş olmak (...) ve rahata ermek, bizim için az kazanç sayılmaz!

İslâm fetihleri demek, fethedilen ülkelerin halklarının çoğunluğu için güvenlik demektir.

Ayrıca İslâm fetihleri feodal düzenin sınırlarını yıkarak, ekonomide mal değiş tokuşuna, sosyal hayatta da fikir alışverişine, Roma İmparatorluğundakinden bile daha geniş ölçüde imkân sağladı.

Müslüman fâtilhler, yazılı bir kanuna ve düzenli bir adalet teşkilâtına bağlı merkezî bir imparatorluk kurarak, insanlığın o büyük, yaratıcı çağlarına yaraşır bir şekilde eşya, insan ve fikirler arasındaki âhenkli ilişkileri gerçekleştirdiler.

Böylece Bizans'ta ölü bir kalıp hâlinde kalmış olan Antik Medeniyet, Müslümanlarla en üst doruklara yükseldi.

İslâm fetihleri, şehirlerin ticaret burjuvazisinin de etkisiyle, Roma ve daha sonra da Bizans hâkimiyetinin yürüttüğü çağdışı ve insan hayatını kısırlaştırıcı kölelik düzenine dayanan sosyal yapıları da yıkıp attı.

Nitekim bu konuda Jacques Pirenne (Jak Piren) şu hükmü verir:

İslâm fetihleri, dünya ekonomisinde gerçek bir canlanma ve yenilenme sağlamıştır.

Dahası, bu canlanma ve yenilenme, İslâm fetihlerinin ilk günlerinde, feodalite hüküm sürerken, yani derebeylerinin dediği dedikken gerçekleşti.

Müslümanlar, köleci ve feodal toplumların karşısına bir ticaret medeniyetinin temsilcileri olarak çıktılar.

Sahip oldukları bu medenî üstünlüklerine Müslümanlar, bir de hoşgörünün ve eleştirel düşüncenin gücünü eklediler. Böylece engizisyoncu ve dogmatik bağnazlığı fikrî üstünlükleriyle alt ettiler.

İSLÂM VERGİ SİSTEMİ

İslâm fetihlerinin köleleri ve serfleri⁸ hürriyete kavuşturması ve ülkede güvenliği sağlaması yanında, o fetihleri perçinleyen önemli bir reform da yepyeni bir vergi sisteminin tatbik edilmesidir.

Fethedilen ülkelere getirilen yepyeni kurumlar, tarıma dayalı derebeylik sisteminin tam zıttı olan bir ticaret medeniyetinin elbette kapılarını aralıyordu.

Müslümanlar tarafından getirilen vergi sistemi, mülk edinme esasları ve şehirlerin yönetimiyle ilgili kurallar bunun en açık delilidir.

Batı'nın feodal ve Hıristiyan Ortaçağ'ında vergiler sadece araziden alınırdı.

İslâm fetihlerinden sonra yeni bir vergi sistemi ortaya çıktı. Bu vergi, ferdi mülkiyet üzerinden alınan bir vergiydi.

(Büyük İslâm hukukçusu) Mâverdî şöyle yazar:

Servetten, zekâtın dışında vergi alınamaz!

Zekât konusunda ise Kur'an'da şu buyruk yer alır:

⁸ Derebeylik sisteminde bir senyöre âit olan ve toprakla beraber alınıp satılan köylü.

*Kendilerini temizlemek ve arındırmak
üzere onların mallarından zekât al!*

Tevbe, 9/103

Başka bir âyette de alınan bu vergilerin nerelere harcanacağı açıklanır:

*Zekât, ancak yoksullar, düşkünler,
zekât toplamakla görevli olanlar,
kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar,
esaret altındakiler, borçlular,
Allah yolunda harcamalar ve yolcular içindir.*

Tevbe, 9/60

Batı'da ancak Haçlı Seferlerinden sonra, Müslümanlar taklit edilerek, şahıslar ve gelirler üzerine vergi konmuştur.

Bu tür vergilendirme, Fransa'da Kral 7. Louis (Lui) 1146 ve 1165'te; İngiltere'de ise, Kral 2. Henry (Hanri) zamanında 1166'da gerçekleştirildi.

İSLÂM'DA MÜLK EDİNME HAKKI

Bu konuyla ilgili olarak altın kanunu şu hadis koymaktadır:

*Yüce Allah buyurur:
Sadece toprağa emek verip onu işleyip ihyâ eden
(mahsul verecek hâle getiren) kimse
o toprağın sahibi olur⁹.*

İmam Ebu Yusuf, toprak vergisini ele aldığı kitabında (Kitâbü'l-Harâc, Kahire 1929) şu hadise dikkat çeker:

*Kim ölü bir toprağı
verimli hâle getirirse,
o toprak onun olur.*

Buharî

Nitekim Charles Gide (Şarl Jid) de, Ekonomi Politik Dersleri kitabında şu gerçeği kabul ve itiraf eder:

⁹ Bu hadisle ilgili olarak sayfa 25'teki 2 numaralı dipnota bakınız.

*Müslüman kanun koyucusu, ancak üzerinde emek harcanmış toprakların ferdî mülkiyet hakkını tanır*¹⁰.

Mülkiyetin yalnızca bu şekilde, yani sırf emeğe dayalı olarak edinilebileceği düşüncesine o kadar önem veriliyordu ki, İslâm hukukunda fethin mülk edinmeye hak kazandırdığı fikri ancak misilleme tedbiri olarak benimseniyordu.

Bu ise, Antik Çağ'ın eski Yunan ve Roma medeniyetlerini çok gerilerde bırakan büyük bir ilerlemedir.

Bundan daha az olmayan bir başka ilerleme de Roma hukukundaki *Jus utendi et abutendi/kullanma ve kötüye kullanma hakkı* ilkesinin ortadan kaldırılmasıdır.

Buharî'de de sık sık tekrarlandığı gibi, İslâm hukukunda servetin gereksiz yere her türlü tahribi günahtır.

Böyle bir mülkiyet anlayışının tabîî sonucu ise, elbette emeğe saygıdır. Özellikle de Hıristiyan Avrupa'nın din adamlığını veya askerliği birinci plana aldığı, çalışmayı da serflere (toprak kölelerine) layık gördüğü bir çağda, İslâm hukuku her türlü el emeğini teşvik ediyor; çalışmaya, tarım ve ticarete büyük değer veriyordu.

İslâm, her insanın kendi elinin emeğiyle geçinmesini istiyor, başkalarının emeğiyle yaşayanları ise kınıyordu.

İslâm faizi, yani paranın emek harcanmadan yavrulmasını haram sayar. Kur'ân der ki:

Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır!

Bakara, 275

İşte ekonomik hayatın bu temel kuralı, yeni ticarî ve siyasî yapıların gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

¹⁰ Cours d'Économie Politique, c. 2, s. 236.

ŞEHİRLERİN ORGANİZASYONU

Avrupa'nın birkaç yüzyıl gecikmeyle uygulamaya koyacağı esnaf loncaları sistemi, İslâm dünyasında daha 11. yüzyılda Karmatîlerin yardımlaşma sisteminde görülür.

Haçlı Seferleri sırasında İslâm dünyasıyla olan münasebetler sonucu, Avrupâda meydana gelen şehir organizasyonu (belediye), İslâm âleminde, bütün kurum ve kuruluşlarıyla, uzun zamandan beri vardı.

Ticaretin ağırlıklı olduğu şehirlerde tüccarların başı olarak görülen *muhtesip* ekonomik faaliyetleri kontrol ediyor ve meslekî ahlâkı koruyup sürdürme görevini üstleniyordu.

İslâm etkisinin çok derin olduğu İspanya'da (Endülüs'te), şehir organizasyonunun örnekleri oluşturuldu. Bu örgütlenmelerin özerk ve bağımsız bütçeleri, seçimle göreve getirilen hâkimleri vardı.

Diğer yandan, aynı İspanya'da ziraat, ilmî araştırmalara göre yapılıyordu. Bunun yanında tekstil, maden ve deri sanayii de hızlı bir gelişme gösteriyordu.

Avrupa'nın en büyük ticaret donanması İspanya'da kuruldu. Daha sonra Amerika'yı keşfedecek olan donanma, işte o donanmadır.

ANSİKLOPEDİSTLERİN ÖNCÜLERİ

Engels, İslâm düşünürlerinin kimlik ve kişiliğinde, 18. Yüzyılın ansiklopedistlerinin¹¹ öncülerini görüyordu.

Engels, *Doğanın Diyalektiği* adlı eserinde, Rönesans hakkında şu tespiti yapar(s.30):

Yeni keşfedilen Eski Yunan felsefesiyle beslenmiş İslâm'dan alınma özgür düşünce, Latin halklarda gittikçe kök salıyordu.

İşte bütün bunlardan dolayı, İslâm fetihleri bir istilâ sayılamaz.

Bu fetihler bir sömürgeleştirme de değildir.

İslâm fetihleri, her ülkede İslâm ile yerli medeniyetin ürünü olan bir medeniyetin doğmasına vesile olmuştur:

¹¹ Ansiklopedistler, 1731-1777 yılları arasında Fransa'da Aydınlanma yıllarında Ansiklopedi (Encyclopédie)yi çıkaran aydınlardan oluşan gruba verilen addır. Diderot ve d'Alembert editörlüğünde 1751-1780 tarihleri arasında 35 cilt olarak yayımlanan Ansiklopedi, yeni felsefi ve ilmi düşünce ve bilgileri Avrupa'ya yayma gayesini gütmüş ve bunu büyük ölçüde de başarmıştır. Fransız aydınları, bu 35 ciltlik külliyatta zamanın bütün bilgilerinin toplandığını iddia etmişlerdir. Dahası, bir gün dünya medeniyetinin tamamen yok olması hâlinde insanlığın bu ansiklopediye başvurabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Özbek, Acem, Suriye, Mısır, Mağrip, Endülüs vb. medeniyetleri gibi...

Bu medeniyetlerin birbirleriyle karma ve iç içe geçmiş olmaları, onların kendilerine özgü orijinalliklerini korumalarına engel olmuyordu.

Bu da onların gelecekteki millî kültürlerinin temelini oluşturacaktır.

İspanya'nın en büyük yazarlarından biri olan Blasco Ibanez, *Katedralin Gölgesinde* adlı kitabında kendi ülkesiyle ilgili olarak şu şahitlikte bulunur (s. 201-204):

İspanya'da yeniden canlanmış, Kuzeyden gelen barbar sürüleriyle olmadı. Tam aksine, bu canlanma Güneyden gelen fâtihtir Araplar sayesinde oldu (...).

Aslında bu, fetihten çok daha ileride bir hareketti, tam anlamıyla bir medenileştirme seferi idi. (...)

Doğar doğmaz zafere koşan, insanı hayrette bırakacak ölçüde hızla ilerleyen bu genç, gürbüz ve zinde kültür, bize işte o yolla girip yerleşti.

İslâm Peygamber'inin himmet ve gayretiyle oluşturulan bu medeniyet, Museviliğin en iyi yanlarını ve Bizans'ın ilmini alıp özümsemiş, yanına bir de bir büyük Hint geleneğiyle birlikte Pers'in en değerli özelliklerini ve esrarengiz Çin'den alınma daha pek çok şeyi getirmiş bir medeniyetti.

Doğu, Batı'ya nüfuz ediyordu. Fakat bu, Eski Yunanistan'ın kendi hürriyet ve bağımsızlığını koruyabilmek için püskürttüğü Pers imparatorları Dârâlar veya Serhaslar gibi Doğu'nun Avrupa'ya bir saldırısı şeklinde değildi. Aksine Avrupa'nın öteki ucundan, ilâhiyatçı kralların ve pis-koposların kölesi durumundaki İspanya'dan giren ve yerli halkın kucak açarak karşıladığı istilâcılardı.